

M.
ACC. N:R. 10793:1-17.

Landskap: Småland Upptecknat av: Ingvar Jonsson
Härad: Allbo Adress: Vislanda
Socken: Västra Torsås Berättat av: Fru Ingrid Pettersson
Uppteckningsår: 1948 Född år 1855 i Västra Torsås

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Innehåller uppteckningar från Västra Torsås socken:
Julafton, sidorna 1 -- 6.
Juldagen, " 7, 8.
Annandagen, sidan 8.
Julens mellandagar till trettondagen, sid. 8, 9.
Midsommar, sid. 9, 10.
Årsgång, sid. 11.
Om kalenderdagar, sid. 12.
Död och begravning, sid. 13-17.
Torsdagskvällarna, sid. 17.

Skriv endast på denna sida!

Julafton.

Fru Pettersson, som är född på ett tårp i Hunna utskog i Västra Torsås, ^{berättar} om hur det gick till på julaftonen och juldagen i hemmet i hennes barndom.

På julaftons morgon skulle man stiga upp tidigt. Redan vid fyra brukade man stiga upp. Det första man gjorde var att pinna upp juladuken. Vidare skulle man sätta på en gryta sovel, som skulle vara till doppet. Ved bar man in så att den skulle räcka till tredjedagen minst.

Utanför dörren satte man upp julenar, en vardera sidan, men att de hade någon särskild betydelse har jag inte hört. Det var långa välvuxna enar man satte upp.

Fågelkärven eller julaneken, som den kallades, skulle sättas upp på julaftonsförmiddag före klockan tolv, då allt arbete skulle vara slut. Hemma brukade vi ha två nekar, och de sattes upp i var sitt träd. Någon särskild betydelse tillmätte man dem inte.

Dopp i grytan hade man på förmiddagen på julafton. Sovel-
spadet stod i grytan på spisen, och där doppade man bröd och åt sovel till. Benämningen var endast dopp i grytan.

Julafton fingo inte djuren något särskilt foder men väl på juldagsmorgon. (Se juldagen.)

Julaftons eftermiddag badade man i bastun. Det var inte så noga med ordningen utan de badade eftersom de blevo till reds. När man badat skulle man ~~re~~ rena kläder på sig från topp till tå. Orsaken till detta var väl, att man skulle vara snygg till högtiden.

Hemma hade vi en julbonad av säckväv, på vilken var målat de tre vise männen och Herodes. Vidare hade vi julbrev, som vi satte upp till jül. Det var pappersark med tryckta bilder på. Ett minst jag, som föreställde paradiset med Adam och Eva, och sen var det olika mest bibliska motiv. De pinnades på väggarna med små träpinnar, som man skar ut. I taket hängde man som sagt upp juladuken. Det var en lång drällduk, som fästes upp mitt i taket vid gavelfönstret. Mitt i duken hängdes en julkrona. Denna var ⁽⁸¹⁾ små stickor såsom tändstickor och ärtor. Man satte in stickorna i ärtorna så att de höll dem tillsammans. Man gjorde dem så nära nog i form av ett klot. I hörnen av juladuken hängde man äpplen. På julbordet satte man en äppelstake, som var så förfärdigad, att man skar en kvist av en törnebuske och satte den i en limpa, sedan satte man fast äpplen på taggarna på törnet. I fönstren skulle man ställa ett ljus i

ACC. N:R M.10793:3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

varje fönsterhalva. Det var ju hemstöpta ljus man hade då, men där var en handlandeⁱ Torne, som stöpte ljus och sålde, och de voro särskilt väl stöpta.

3.

Den första julgran jag såg var, när jag var så stor att jag började att få gå med till kyrkan. Då gick vi förbi en gård, som hette Åsen i Torsås. Där bodde en som hette Svanfeldt. Det var liksom lite herrskapsfolk. Där brann julgran i fönstret, när vi gick till julottan. Sedan började man att ha julagranar allt allmänare. De flesta hade endast små granar, som de satte på ett bord till att börja med. Det var de som hade endast en gran insatt och inte kläde den alls, men när vi började ha julgran hemma, så hade vi hemstöpta ljus i den, och dessutom klädde vi den med papparskarameller och girlander, som vi klippte ut av papper och snodde om granen. Vid något annat tillfälle klädde man inte buskar.

Först jag minns hade man inte några madrasser utan hade alltid lång råghalm i sängarna, och ovanpå den ett "bosa-täcke" och sedan lakan. Julaftons morgon bytte man ju alltid ut den gamla halmen mot ny, och likaså bytte man lakan, men några ceremonier var det inte och inte hörde jag heller, att man tillmätte den halmen någon särskild betydelse.

Den enda säregenheten jag känner till om julbrasan var att somliga personer menade sig i den kunna läsa ut, om det skulle bli dödsfall eller tillökning i familjen under det kommande året. Skulle man kunna det, så fick man inte röra den sedan det börjat brinna, utan den skulle få falla ner själv. Blev där då "kors i spisen", som man sade, dvs om två vedträn eller glöder föll, så att de bildade ett kors, så skulle man ge akt på om det träd som låg ovan på var längre än det som låg under, ty då betydde det dödsfall, men var det översta trädet kortare än det underså, så betydde det tillökning i familjen under det kommande året.

Julkappar brukade vi halite enkla. Där man hade tjänstefolk skulle dessa ju ha julkappar av sitt husbondefolk, Något särskilt sätt att dela ut dem på hade man inte utan de överlämnades direkt av givaren. Syskon och tjänstefolk emellan kunde det hända att man gav varandra skämtsamma julklappar såsom dockor gjorda av halm och dyligt. Utklädda tomtar har man börjat med först på de senare åren.

Var och en skulle ha sin julhög vid sin tallrik på julaftonskväll. Julhögen bestod av en större och en mindre limpa, en liten ost och några ^{nya} säkakor. Julbrödet bakades inte

ACC. N:R M. 10793:57

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

5.

på något särskilt sätt, men man skulle baka så mycket att det räckte till i mars månad. Man brukade gräva ner det i sädesbingarna för att det skulle hålla sig mjukt. Man skulle sedan gömma ett stycke av julbrödet och ge djuren var sin bit, innan man släppte ut dem på bete om våren. Julhögarna fick man äta upp när man ville, men tjänarna brukade gömma sina julhögar och ta med sig hem, när de skulle ha julfritt.

På julaftons kväll fick man inte dra för fönstren. På julbordet skulle man ha ett fat torrkokta bondbönor. Vidare hade man lutfisk, ett stort sovelfat ~~med~~ senap till samt vit gröt. Rimmade till gröten gjorde man ibland men endast för skojs skull. Tappade man något på golvet ~~XXXX~~ under måltiden fick man inte ta upp det, men varför vet jag inte. Bordet skulle inte dukas av under hela julen. Vem som kom skulle bjudas att sätta sig ner vid bordet och äta.

Soliga menade också att de avlidna av familjen kommo på besök julnatten, och likaså var det en del, som trodde, att tomtarna kommo fram och ville ha mat då.

Det enda jag minns, att man tog varsel av på julafton, var att om man kom in i rummet och inte lade märke till någon, som var där, så bådade det, att han skulle dö under året. Det var där en gumma, som talade om, att hon varit med om ~~det~~.

ACC. N:R M.10793:6.

Hon kom in i rummet på julaftons morron, och då såg hon inte den ene sonen, så hon frågade efter honom. "Han sitter ju här", sade ~~MAN~~ de som voro inne, och då satt han där, men ~~från~~ på våren dog han.

Ljuset skulle binna under hela julnatten, men varför vet jag inte. Julnatten var glosen ute, så då skulle man akta sig så att man inte blev bortförd av den, om man gick ut. Vid midnatt och lite därefter höllo de döda jullotta i kyrkan, trodde man. Det var en man hemmaifrån, som hade kommit upp för tidigt och gett sig iväg till julottan, ty han hade ingen klocka. När han kom så att han såg kyrkan, såg han att det var ljust i fönstren, så han skyndade på för att ej komma för sent, men plötsligt började ljusen att släckas; Då trodde han, att han var ute så sent att gudstjänsten redan var slut. Han tyckte detta var förargligt, varför han gick lite vid sidan om vägen, och väntade på att folket skulle komma och gå förbi, så skulle han följa efter sedan, och låtsas som om han varit i kyrkan också. Det kom emellertid inga, varför han gick fram till kyrkan, och då träffade han kyrkväktaren, som var på väg in i kyrkan och det var lite efter midnatt. Då förstod han, att han hade varit nära att komma med på de dödas julotta. Jag hörde ~~hon~~ själv berätta det.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

6.

ACC. N:R M. 10793:7.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Juldagen.

När man ~~lyse~~ gick till julottan, brukade man lysa sig med
bloss eller "tanna", som de kallades. Det var bitar av tall,
som voro särskilt tjärrika. Sådana högg man ut och band fast
vid en stång, som man bar på axlen. Det var sedan någon i
laget, som gick före och lyste med den. När man kom fram till
kyrkan, så var där en trögärdesgård mellan sockenstugan och
kyrkan. Där satte man fast blossen i den och sedan fingo
de brinna tills de släcktes själva, och underligt nog antän-
des aldrig gärdesgården. När gudstjänsten var slut skulle
man skynda hem, så fort man någonsin kunde, ty den som först
kom hem i en by fick först inbärgat där det kommande året,
trodde man, och de som inte hade något att bärga kunde springa
av annan anledning. Det var en gubbe därhemma som ~~KXXX~~
i en backstuga. Han sprang allt vad han kunde från kyrkan,
så var det någon, som ropade till honom: "Vad springer du efter?"
"Jo," blev svaret, "jag har ett fat kokta bönor där hemma, som
jag är rädd barnen äter upp."

På juldagsmorgonen, skulle korna ha en bit var av jul-
brödet, som legat på bordet över natten, samt var sin jula-
nek, dvs en otröskad havrenek var. Juldagen fick man ingen-

ACC. N:R M.10793:8.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

8.

ting göra, inte ens mocka ladugården, men var för vet jag inte. När man kom från kyrkan, åt man lite, och sedan lade man sig och sov det mesta av dagen. Man fick inte heller gå någonstans. Min mormor brukade säga, att man skulle inte gå någonstans på juldagen, ty då kastade de fiskvattnet på en, vilket de hade varmt då.

Om solen sken på juldagen, om det än inte var längre tid än det tar för en kar att sätta sig på en häst, så hade ^{det} gott att betyda för grödan under kommande år. Särskilt trodde man, att det blev bra råg, om solen sken på juldagen.

Annandag jul.

Annandagen skulle särskilt en del ungdommar tidigt upp och mocka i andras ldugårdar, innan gårdens eget folk kommit ut. Därvid kunde också hända, att man gjorde en del hyss. Att rida staffans skede, har jag också hört att man gjorde på vissa håll, men hemma förekom det aldrig, så riktigt vad det innebar vet jag inte.

Julens mellandagar till trettondagen.

Under mellandagarna var det inte något särskilt, man hade för sig, men man skulle inte utföra något arbete då.

Spinnrocken skulle vara undansatt under tiden fram till efter Trettondagen. Hugga eller tälja något fick man inte under denna tid, ty om något djur sedan kom och gick över spånorna, så blev det halt.

Vid nyår eller trettondetid hade man inget särskilt för sig. Efter trettondagen ansågs julen vara slut, så då tog man bort julprydnaderna från tak, väggar och bord.

Midsommar.

Till midsommar brukade pojkarna lägga en dansbana hemma, och lite från dansbanan reste man en midsommarstång midsommarafton. Det var både pojkar och flickor, som hjälpte till med det. Man tog en lång stång, och den behövde inte vara av något visst träd eller dylikt. Denna stång klädde man med girlander, som man bundit samman av löv och blommor. Man virade denna i spiral omkring stången och i toppen satte man en svensk flagga. Någon tvärslå eller några kransar i stången hade man inte, utan det var endast en rak slät stång som var klädd. Löv och blommor till att läda med skulle det inte var några vissa, utan det tog man vad som fanns, helst bokelöv eller ekelöv förstås. Stången kallades midsommarstång och inte majstång. Förmodade man brukat resa majstänger första maj, men det minns jag inte.

Midsommarafton skulle man plocka midsommarkost. Den skulle bestå av alla sorters blommor, som man kunde hitta och lika-
~~na~~ så löv. Den hängde man upp vid spisen i spjället. Där fick den hänga tills den torkat. Sedan brände man den till aska. Denna aska togs väl vara på, ty därav skulle man ta i vattnet när man tvättade juvret på kor, som blivit ömma. Och likaså om barn fingo utslag, så ansågs det bra att ta sådan aska i tvättvattnet.

Midsommarafton brukade man också sätta in löv både i stugan och ladugården. Det skulle helst vara eke- eller bokelöv, och det satte man kvistar av var man kunde vid möblerna men främst satte man löv i och runt omkring spisen.

Ville man se sin tillkommande skulle man plocka sju sorters blommor före klockan tolv på midsommarafton. Sedan fick man inte säga något till någon. På natten skulle man sova med blommorna under kudden. Hadde man då gjort det riktigt, så skulle man få se sin tillkommande i drömmen.

Midsommardagen fick man inte rycka av något enda stå på marken och inte heller något löv från något träd.

Årsgång.

Årsgång gick man endast på julafton^s kväll sedan det blivit mörkt. Var det två tillsammans, som gingo, fingo de inte tala till varandra. De som gingo årsgång, skulle gå till en kyrka och se in genom nyckelhålet. De fingo inte spotta, och inte fingo de se sig tillbaka, vad de än hörde. Inte heller fingo de bli rädda, vad helst de fingo se. Det kunde nämligen hända att de fingo se glosen, ty hon var ute den natten. De fingo inte heller skratta, ty då blevo de snea i munnen alltid sedan. Annars kunde de få se lustiga saker också ibland. En var det som fick se en råtta komma och dra ett halmlass, men han vågade inte skratta. Den som gick årsgång kunde se och höra vad som skulle ske i gårdarna och stugorna under kommande år. En som gick årsgång där hemma, hörde ute i en skog hamrande precis som i en smedja, och lite efter blev där en smedja på den platsen, ty de började avverka skog där och satte upp såg, och då behövdes där en smedja. Detta var ingen, som kunde trott förut. Ville man ha reda på om någon i ett hus skulle dö under det kommande året, så skulle man lyssna till samtalet mellan dem som sutto inne. Var det då någon som skulle dö, så föll samtalet så att han sade ja.

Om kalenderdagar.

12.

Fru Pettersson berättar härom de dagar och tecken, som man rättade sig efter i hennes barndomstrakt under hennes uppväxttid. Hon är född i Hunna Utskog i Västra Torsås.

1. Någon bestämd dag, då man släppte på bete var det inte.
2. Linet skulle helst sås på Karolinadagen, men man kunde också så det på Eriks-dagen.
3. Bönorna skulle man sätta antingen i nionde eller sjunde vecke. Åttonde veckan var "inte-vecka", så då skulle man inte sätta eller så något, ty det blev ingenting av det.
4. Några sådana märken hade man inte här.
5. Man kunde, som nämnts, så lin på Eriks-dagen. Dessutom brukade man säga om rågen: "Ger Erik ax, så ger Olof kaka."
6. Urbanus var icke märkesdag för något. ~~XXXXXXXXXXXX~~
7. Inte heller Peregrinus var märke för något.
8. Helgtorsdag var första metaredagen.
9. Vårfruafton skulle man börja att lägga sig vid dagsljus. Man sade: "Tranan bär ljus i säng."

Död och begravning.

13.

När ugglan ropade på kvällarna, så bådade detta dödsfall i grannhället, om hon skrek, så att det lät som "klä vitt, klä vitt", men hon kunde också skrika så att det lät som barnskrik, och då bådade det födsel. Om småfåglar kommo och tittade in genom fönstret eller hackade på fönsterkarmen, så bådade detta att de väntade, att någon i huset skulle dö snart. Råkade folket på ~~kyrk~~ väg till eller ifrån kyrkan att skocka såg, så sades detta båda, att det snart blev lik på den vägen. Om någon var sjuk och man kom intill honom, skulle man ge akt på om han rörde på fötterna eller huvudet först. Rörde han på huvudet först bådade det, att han inte kom upp mer, men rörde han på fötterna eller händerna först, så betydde det, att han skulle få stiga upp och bli frisk igen.

~~När ett dödsfall inträffat, så brukade man ofta underrätta grannarna om detta. Jag tjänade en gång på ett ställe, där en gammal man dog, och dagen efter fick jag gå ur hus i hus i hela grannhället och meddela det.~~

Tvätta ~~och~~ kläda den döde brukade det vara någon gumma som gjorde. Något särskilt anmärkningsvärt var det inte i samband härmed. När man tvättat den döde, lade man en

psalmbok på bröstet på honom, och sedan man lagt honom i kista, så lade man psalmboken ovanpå kistlocket, där den fick ligga till begravningsdagen. Att man lade något i kistan eller så, har jag aldrig varit med om.

Någon gång kunde det hända, att de närmaste släktingarna vakade vid liket under första natten, och att ljus då skulle brinna, men det var inte allmänt bruk.

Själaringningen fingo de anhöriga själva ställa om, så att när någon dött, fick man skaffa tre eller fyra man till att gå och ringa. När det var man som dött klämtade man med klockan före ringningen och var det en kvinna, så klämtade man efter.

Det var en dödgrävare, som grävde på kyrkogården mot betalning, annars något att iaktaga vet jag inte det var.

På begravningssgården satte man upp enar vid dörrarna. Utmed vägen, där man skulle bära liket fram till vagnen, satte man granruskor av ungefär manshöjd. Vidare lade man granriskvistar vid båda sidor på vägen och mitt i vägbanan strödde man hackat granris. Man körde liken på vanliga åkvagnar.

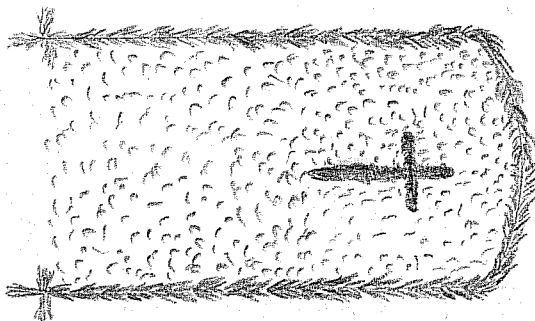
Vid hus och gårdar, som likfärden skulle passera på sin väg till kyrkan brukade man risa. Detta gjorde man så att

ACC. N:R M.10793:15.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

man lade kvistar av granris på båda sidor om vägen och sedan i en båge framtill, så att det var öppet åt det håll som likfärden kom ifrån. Inni bågen brukande man lägga ett kors av hackat granris eller helst repat enris.

15.

Vadligt man ser
förrisning vid
gården där likfärd
skulle vara förlid.

Vid begravningen gjorde man en del tydor. När man risade, skulle man lägga granriskvistarna, så att man körde liket med och inte mot topparna på riset. Var det någon, som glömde, sig och lade riset, så att man körde mot det betydde detta, att det snart blev lik igen på den vägen. När man tog kistan från gården, skulle man vara kvick att välta omkull pallarna, som den stått på, ty annars betydde det nytt dödsfall i huset. Om någon i begravningsföljet glömt något, när man skulle i väg mot kyrkan, och därför måste gå tillbaka, så ansåg man, att detta bådade nytt dödsfall i släkten.

ACC. N:R M.10793:16.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Var det en man, som gick tillbaka, var det en man som skulle dö och var det en kvinna, som måste gå tillbaka, så bådade det, att en kvinna skulle dö. Föll det av blommor på kransarna vid begravningsgården, så betydde det också snart dödsfall. Var den döde mjuk i kroppen, när man lade honom i kista, så betydde det, att det snart skulle komma någon efter honom i släkten.

16.

Bära liket till graven brukade de närmaste anhöriga bland kararna göra. De av bärarna, som voro närmast släkt, skulle bära vid huvudet, och de som voro längst bort släkt vid fötterna, om de nu voro olika nära släkt.

Man hade blomkvastar och kransar då som nu, fast inte så mycket eller så dyrbara. En del kastade dem i graven och en del lade dem ovanpå sedan man skyfflat igen den. Ty på den tiden skulle alltid kararna hjälpas åt att skyffla igen graven, innan man gick därifrån.

På graven var det inte några vissa växter man skulle plantera.

Begravningsmåltiden skilde sig inte något särskilt från andra gillan, utom att det ju var en allvarligare stämning. Bjudas skulle de som hörde till gilleslaget, samt den dödes släktingar intill kusiner.

ACC. N:R M.10793:17.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Begravningsgästerna hade alltid två, tre förningar med sig vardera. Man brukade alltid ha en pankaka eller sötost, men dessutom brödkakor, kringlor och annat bakverk. Kalåset brukade räcka i två dagar.

17.

Så ungefär gick det till vid död och begravning i fru Petterssons hemtrakt, Hunna Utskog i Västra Torsås, under hennes uppväxttid.

Torsdagskvällarna.

Hemma fanns några som menade, att man inte skulle göra någon kringgärning, dvs något, som snurrade, på torsdagskvällarna. Den som gjorde det kunde få se en hand i fönstret och höra: "Se vad jag vann, en blodig hand för jag på torsdagskvällen spann, en blodig hand för jag på torsdagskvällen spann."